

AZ ARGHEZI-REJTÉLY

■ Ferenczes István 70. születésnapján azzal lepte meg magát és olvasóit (a Lövetei Lázár László készítette életút-interjú mellett), hogy hosszas és alapos kutatások nyomán megírta a szerinte legnagyobb – 20. századi – román költő, Tudor Arghezi származástörténetét. Az *Arghezi/Ergézi* című tanulmány sokkal több titkot tár fel, semhogy párhuzamba állíthatnánk egy olyan irodalomtörténeti felvezetéssel, amelyben az Eminovici – Enescu vagy a Petrovics – Petőfi (akár a Iosif Áron – József Attila) vonatkozások kerülhetnének összefoglalásra. Ferenczes önálló kis könyv terjedelmű munkájának figyelmes olvasója persze megtalálja azokat az utalásokat (román irodalomtörténetészekét csakúgy, mint az Arghezit is fordító Kányádi Sándor feljegyzését), amelyek a saját bevallása szerint valamit magyarul is tudó, székelyföldi helyneveket öreg korában is elősoroló költő bonyolult gyermekkorához kapcsolódnak. Ezek nyomában indult el Ferenczes István – és irodalomtörténeti jelentőségű fölfedezéshez jutott.

A *Székelyföld*ben olvasható tanulmány már-már krimi érdekességű, mint-hogy magát a kutatás menetét is élénk tárja. Nem volt könnyű ugyanis Ferenczesnek eljutnia a fél- vagy félreinformálások sűrűjében a Brassó melletti, nem létező „Sechelis”-től Szentkeresztbányáig, ahol végül anyakönyvi kivonatokra talált. És a családja továbbkutatásával nem állt meg ott, ahol megtalálta Rozália Arghezinek, a költő anyjának

eredeti nevét; Ergézi Rozália 1859. szeptember 26-án született a Székelyudvarhelyhez közeli Szentkeresztbányán, Ergézi János és Ágoston Zsuzsanna gyermekeként. Mindkét ágon tovább keresgélve, Ferenczes nyomára akadt Ergézi János felmenőinek. Ha megállt volna Ergézi Rozáliánál, maradt volna a kétely, miért állította a Bukarestben szolgáló székely asszony, a római katolikus székely bányász lánya, hogy német származású. A lelkiismeretes kutakodás – más talán megállt volna a „leleplezésnél”, maradt volna a felkiáltással, no lám, Arghezi is félig magyar! – elvezette a magyar költőt a bizonyítottan mondható igazsághoz: az Ergézi család Bukovinából származott el a Székelyföldre, Rozália nagyapja, Ergesi János és felesége, Ballaschin Mária (már szentkeresztbányaiak) bizonyára beszéltek németül, tőlük tanulhatta a német nyelvet az unoka – mint ahogy magyar anyanyelvét ifjú korának természetes környezetében sajátította el. És új, román környezetében, ahol Nae Theodorescunak megszüli Iont (Arghezi a keresztnévét megváltoztatta) – érthetően vallotta magát német eredetűnek.

A folyóiratközlés alapján érdemes volna tovább követni a költő családjának zűrzavaros szárait, az anyához és a féltestvérhez való viszonyt, de álljunk meg itt. És köszönjük meg Ferenczes Istvánnak székely-magyar költőhöz méltó, filológiai hitelességű munkáját. (*Székelyföld*, 2015. január.)

K. L.

EGYÜTT A SZÉTSZÓRTSÁGBAN

■ A 2015-ös *ITT-OTT Kalendárium* tizenkettedik a sorban. Az évkönyvként megjelenő kiadvány meghonosítását Ludányi András barátunk szorgalmazta. Az utóbbi

összeállítás egyike a legtestesebbeknek, s még így sem került-kerülhetett bele minden betervezett anyag, amelynek már az összegyűjtése is sok munkát igényelt.

A kalendárium nemcsak a Reménység tavánál rendszeresített találkozóznkról szól, hiszen vannak évközi rendezvényeink is, vannak barátaink, akik egyszer/többször velünk tartanak a Lake Hope partján, és akiknek a munkásságát számon tartjuk, életük eseményeit követjük. Amiként közösségünk, társ- és helyi közösségeink intézményes életét is. Olvasmányainkra is fel kívánjuk hívni a figyelmet. Vannak pártolóink, és róluk is hírt kívánunk adni.

A nyitó fejezetet – amit, mint mindig, a társszerkesztők közösen írnak meg – eligazít a kínálatban. Naptárunk az idén is bemutatkozási lehetőséget nyújt a Kőrösi Csoma Sándor Program új ösztöndíjasainak. Aztán Élhető Lajos szól hozzánk, és kölcsönvéve korábbi rovatcímét, magam is is vállalkoztam egy kis pipafüstös elmélkedésre. Közösségünkről, találkozónkról szól második – legtestesebb – fejezetünk. Itt a szét-szórtság, Erdély és a Kőrösi Csoma Sándor Program vonatkozásai kerültek megbeszélésre három pódiumbeszélgetés során, amelyek a médiáról és kommunikációról, közösségeinkről és a közösségépítés helyi lehetőségeiről szóltak. Ezek mellett előadóink hozzászólásait, bemutatásait is közreadjuk. A *Kulturánk* ro-

vatban bemutatjuk könyvklubunk anyagait, kulturális előadásaink szövegét vagy az azokhoz kapcsolódó írásokat. A *Történelmünkben* az első világháború százéves évfordulójával foglalkozunk. Kalendáriumunkban lehozzuk 2014-es találkozóznk *Zárónyilatkozatát*. A *Magyar szolidaritás* rovatunk ezúttal is támogatásainkkal, említésre méltó példák bemutatásával, a Magyar Diaszpóra Tanács munkálataival és alapítványi-közösségi hírekkel, testvérkapcsolatainkkal foglalkozik, míg olvasónaplóknkban recenziók, újraközlések és Ludányi András barátunk Cseh Tibor-könyvével kapcsolatos írása olvashatók. Idén is megemlékezünk halottainkról, és számba vesszük kítüntetett barátainkat.

Kalendáriummi terveinkről is szólnunk röviden: jövőre foglalkoznunk kell a kalendárium munkakörének bővítésével, a szerkesztőbizottság hangsúlyosabb részvételének biztosításával, a szerkesztési munka javításával is. Ebben – a szerkesztőbizottság és az MBK-tagság mellett – szívesen vennénk olvasóink, vendégeink észrevételeit, javaslatait, netán segítségvállalását is. A kalendáriumok elektronikus fellelhetősége honlapunkon: <http://www.itt-ott.org/archive/11/>

Kovalszki Péter

HA SENKI SEM KÉRDEZI, TUDOM

■ Balázs Imre József András Sándorral beszélget, aztán szó szót követ, és hirtelen a teljes 20. századi kultúrtörténet az ölünkbe hullik. Fegyelmezetlen gyermekek módjára fickándoznak a szövegben a korszakfogalmak, a művészeti irányzatok megnevezései, filozófiai kulcsfogalmak, mint akiket, mint amelyeket képtelenség megfogni, megragadni. Aztán végül mégis minden a helyére kerül. Minél jobban távolodik a beszélgetés András Sándor személyétől, és minél jobban közelít a fogalmak mezejéhez, annál sodróbb erejű, annál szenvedélyesebb és áradóbb a felelet.

András Sándor néven Sándor András ír és publikál szövegeket, költészetet, esszéket és tanulmányokat. 1956-ban emigrált, angol, német és amerikai egyetemeken szerzett diplomát, doktori fokozatot, majd töltött be tanári állást. Német irodalmat oktatott, és 1981–1996 között az *Arkánium* című magyar emigráns irodalmi orgánomot szerkesztette Bakucz Józseffel, Géfin Lászlóval és Vitéz Györggyel. Verseskötetei, életműve kevés figyelmet kaptak – írja Kukorelly Endre a 2010-es *Bretonhídon Atlantiszba* című esszékötete ismertetőjében.

Az interjú mintegy első ötödében esik szó a szerző személyéről, életútjáról, szerepeiről, írói identitásáról és versesköteteiről, hogy aztán mindez egy sokkal tágabb, metafizikai kontextusba kerüljön a beszélgetés további részében. Az András Sándort mint írófigurát körüljáró részből két gondolatot szeretnék kiemelni. Az egyik az írófigura genezisére vonatkozik, aki egy régi indítást követ, aki írónak készült, biztos abban, hogy írni akar, és azért lesz egyetemi tanár, hogy a nyarai megmaradjanak az írás számára, másrészt azonban egy megalkotott, költőietlen, identitás és alanyiség nélküli figura, aki nem azonos azal az emberrel, aki, mondjuk, szereti a bablevest. Az író tehát egy a legbelsőbb indítástól megformált, a szubjektumtól azonban mégiscsak távol eső, megalkotott projekció, figura, aki szól.

A második, amit kiemelnék, az egy az írások, versek, első kötetek keletkezésével kapcsolatos megfigyelés. András Sándor, amikor az első „igazi” írásainak születéséről beszél, azok kontextusaként és okául vagy ihletőjeként – a beszélgetés több pontján is – társadalmi és politikai eseményeket emleget fel, és ezzel összefüggésben mondja a szövegeit durvának, bizarrnak, vadnak. Konkrétan nem hangzik el, de a beszélgetésben többször is visszatér a művészet lázongásként és vadságként való értelmezése, ami aztán valamilyen módon mégis kanonizálódik, kooptálódik, jó áron eladhatóvá válik, mintha a vadság kanonizálása hívná élte az új irányzatokat, a vadság új módozatait.

Az *Arkánium* elindításáról szólva kezdenek felbukkanni és elszaporodni az olyan fogalmak, amelyeken a kérdező és a kérdezett mást-mást ért, vagy amelyeket az egykorú és mai magyarországi köz- és szakvélemény másként értelmez, mint András Sándor. Az interjúalany hatalmas emlékezet- és tudásanyagból mérítve belülről, a keletkezésük felől láttatja és értelmezi a 20. századi művészet kulcsfogalmait és azok történetét.

Ha címszavakba szeretném foglalni mindazokat a témákat, amelyekről az interjúban szó esik, akkor ezeket mondanám – a megjelenés sorrendjében: nem-

zeti romantika, modern, avantgárd, posztmodern, játék, metafizika, fizika, világ, mítosz, elme, tér, mentális tér, idő, fogalom, művészet, alany, tárgy, nyelv, érzés, *framing*, anarchia, mitológia, előtudat. Csupa olyan elvont fogalom, amelyeken a gondolkodók évszázadok óta nem találnak fogást. Merész vállalkozás mintegy 12 oldalra! Mégis egy jól olvasható és koherens szöveget kapunk itt Balázs Imre Józseftől és András Sándortól.

András Sándor, amikor avantgárd és modern névvel illeti azokat az irányzatokat, amelyeket mások posztmodernként szeretnek megnevezni, úgy érvel, hogy a magyar posztmodernfogalom kapcsán nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ami Magyarországra bejött, az már másodlagos volt, illetve egészen különböző irányzatok jöttek be egyszerre, sűrítve. A válaszadó az ötvenes-hatvanas évek nyugati tapasztalatán van belül és a magyarországi diskurzuson kívül, és onnan egészen másképpen látszanak a dolgok. Például nem látszik a törés aközött, amit modernnek és posztmodernnek nevezünk. „Magam ezt a változást az *Arkánium* első számában, 1981-ben úgy kíséreltem meg tömören jelezni, hogy az élcsapatnak megszűnt az éle, lett belőle elcsapat, a fősodortól elüt, eltávolodik” – mondja András Sándor.

Szent Ágoston annak idején fején találta a szöveget: „Az elvont fogalmak nem érzékelés eredményei. [...] Honnan származtak belém, mondják meg ők maguk, ha tudják! [...] Ha senki sem kérdezi, tudom; ha kérdik tőlem, s meg akarom magyarázni, nem tudom.” Ennek a kettőségnak a jegyében fogannak András Sándor válaszai is, egyrészt akkor, amikor felidézi azoknak a kiállításoknak az élményét, amelyeket aztán később a posztmodern korszakfogalmával jelölnek. Másrészt akkor érhető tetten ez a kettőség, amikor a fizikailag nem tesztelhető, a metafizika körébe tartozó élményekről lesz szó, amelyen például a művészi befogadás is, amelyről máshol olyan szavakkal beszél, mint „nézés-hallgatás” vagy *un je ne sais quoi*. Harmadszor pedig akkor, amikor maga a fogalomalkotás természete kerül szóba, ti. hogy vajon

hogyan történik a típusá válás, mire képes az elme („valami módon képes olyan dolgokra, amelyek fizikailag nem magyarázhatóak”), és mire használható a nyelv („valami kell hogy legyen, amit pusztán nyelviileg hozhatunk létre”). Mennyiben fizikai az, amit a nyelvvel csinálunk, és el tudjuk-e mindazt képzelni, amit mondani lehet? „A Hold elbújt a csigahéjba” – például ezt.

A beszélgetés a mítoszfogalom értelmezésével zárul. A beszélgetők abban állapodnak meg, hogy a mítosz egyfajta integráló szerkezet, amely rendet tesz a

szinkrón, egyidejű dolgok között. A mítosz „egy bizonyos megélt és megélhető (földi) világ rejtjeles, metaforákkal kifejeződő rendjének” letéteményese, ahol minden mindennel összefügg(het), ahol az öröktől fogva levő dolgok valahogy mégiscsak el tudnak kezdődni. Tehát a beszélgetés ismét oda jut, hogy a legnehezebb fogalmak, a leginkább égető egzisztenciális kérdések pusztán ésszel nem elérhetőek, ésszerű rendszerbe nem foghatóak. Hogy az a Hold mégiscsak elbújik a csigahéjban! (Kortárs 2014. 12. sz.)

Adorjáni Anna

TŰZVIGYÁZÓK

Nincs más haza, csak az anyanyelv.

MÁRAI SÁNDOR

■ Az 1998-ban elindított és a Kanadai Nemzeti Könyvtárban (National Library of Canada) ISSN 14805499. szám alatt bejegyzett *Kalejdoszkóp–Kaleidoscope* című magyar–angol kulturális folyóiratnak nem véletlenül adták alapítói ezt az elnevezést. A kéthavi kiadvány immár tizenkét éve mutatja fel a világnak a magyar irodalom és művészet értékeit. A Dancs Rózsa és Telch György által Torontóban alapított és fenntartott lapnak ugyancsak fő erénye, hogy nemcsak az észak-amerikai, de a teljes magyar diaszpóra egyetlen ilyen jellegű folyóirata a jelenlegi sajtópiacon.

A Pallas Nagy Lexikona helyesírását követő *Kalejdoszkóp* folyóirat havilapként indult 1998. január 1-jén (három év múltán, 2000 végétől anyagi nehézségek kényszerszünetre ítélték, de 2006. január 1-jén újraindult, azóta minden második hónapban megjelenik). „Nincs más haza, csak az anyanyelv” – hirdeti címlapján állandó mottóként Márai Sándor gondolatát, s valóban a lap alapvető célja az anyanyelv ápolása, az anyanyelvű kultúra megőrzése és terjesztése az emigrációban, illetve a tengerentúli magyarság kulturális elszigeteltségének megszüntetése, elvándorolt honfitársaink magyarságtudatának megőrzése, a magyarul már nem beszélő második/ harmadik nemzedék

tagjainak léleképítése – az egyetemes magyar nemzeti értékek közvetítésével. „Lapunk elhivatottan tolmácsolja nemzeti kultúránk értékeit angol nyelvű olvasói felé. Mind klasszikusaink, mind a kortárs szellemi elit alkotásainak angol nyelven való tolmácsolása hatalmas hiányt pótol, és egyre jobban felébreszti a befogadó ország magyar hagyományok iránti érdeklődését, ami által erősödik nemzetünk tekintélye a nagyvilágban” – mondja Dancs Rózsa, a folyóirat főszerkesztője. Hozzáteszi: talán egyetlenként közöltek angol fordításban olyan műveket, mint Jókai Anna *Ima Magyarorszáért*, Jékely Zoltán *Kalotaszegi elégia* vagy Szilágyi Domokos *Bartók Amerikában* című költeményeit.

A szerkesztési elveknek van egy másik iránya is: „Távol a hazától, az anyanyelvi kultúra bölcsőjétől, nagyon sok értékes és tehetséges honfitársunk alkot, teremt maradandó értéket, akikről többnyire csak a folyóiratunkból értesülhet a kárpát-medencei olvasóközönség. Fontosnak tartjuk, hogy szülőföldünk felé is eljuttassuk a tengerentúli alkotók és az itt születő alkotások hírét” – érvel Dancs Rózsa, aki szerint alapvetően fontos, hogy mindenkiről hírt adjanak, hogy mindenki közlési lehetőséget kapjon a

folyóiratban, hiszen csak így marad élő a kapcsolat az itthon és az otthon két világa között.

A szerkesztés harmadik iránya pedig az általános műveltség kiszélesítési szándékából fakad: a lap a magyarokkal élő más nemzetiségűek kultúráját, szellemi értékeit is igyekszik megismertetni – magyar fordításban – olvasóival. A kéthavisa mellett is mindig naprakész és a magyarországi, illetve az össznemzetet érintő időszéri kérdésekre is érzékenyen reagáló folyóirat a Kárpát-medencében élő olvasói elismerését is kivívta. Prokopp Mária budapesti egyetemi tanár például sok köszönet és végtelen gratulációja mellett csodásnak nevezte a *Kalejdoszkópot*, megállapítva, hogy: „Hihetetlen gyorsak és nagyszerűek vagytok! Az egész szám rendkívül színvonalas, a tartalmában és formájában egyaránt!” Levelében megjegyezte ezt is: „Mindnyájan megerősödünk nemzetünk erejében a *Kalejdoszkóp* láttán. Amely nemzetnek ilyen gyermekei vannak, mint TI, az talpra fog állni!” Az Országos Széchényi Könyvtár Gyaráptási Osztálya többször is megköszönte, hogy évek óta rendszeresen kapják „ezt a színvonalas folyóiratot”.

A lap kiadója gyakran szervez könyvbemutatókat, hangversenyeket, kiállításokat, író-olvasó találkozókat, gyermekműsorokat, filmvetítéseket és egyéb olyan programokat, amelyek az anyanyelvpolást, a hagyományőrzést, az értékvédelmet, a nemzeti érzés elmélyítését szolgálják. Egy ilyen rendezvény kapcsán Balog Zoltán református lelkes, jelenlegi budapesti emberierőforrás-miniszter 2010-ben – akkor társadalmi felzárkózásért felelős államtitkárként – így szólította meg a *Kalejdoszkóp* életre hívóit: „Igazi elhivatottságra vall, hogy a *Kalejdoszkóp* az emigrációban, a már magyarul nem beszélő második, harmadik nemzedék tagjaihoz és az angol nyelvű társadalomhoz is nyughatatlan lelkesedéssel és hittel sugározza közös nemzeti értékeinket. [...] Különös nyomatókat ad munkájuknak, hogy az észak-amerikai diaszpóra egyetlen ilyen jellegű és színvonalú folyóirata a *Kalej-*

doszkóp. Köszönjük, hogy sikerrel hívják fel a figyelmet az egyetemes magyar kultúrára az idegen ajkú világban is, tekintélyt, megbecsülést szerezve a magyar névnek és barátokat Magyarországnak. [...] Köszönet és megbecsülés illeti Önöket, mert nem szüntek meg magyarnak lenni, mert »tűzvívázókként« őrzik a hazaszeretet lángját, és új tüzeket szítanak áldozatos munkájukkal.”

Ugyanabban az évben (2010-ben) Dancs Rózsa író, újságíró, lapkiadó és főszerkesztő „a nemzeti kultúra értékeit különban népszerűsítő, világszerte felmutató, a nemzeti egységért, a magyar nyelvért fáradhatatlanul munkálkodó hűséges magatartását és magas színvonalú újságírói tevékenységét” a budapesti Szervátiusz Alapítvány Szervátiusz Jenő-díjjal ismerte el. Fontos állomás volt e két epizód – Balog Zoltán elismerő sorai és a Szervátiusz-díj – a *Kalejdoszkóp* fennállása óta, hiszen bizonyos értelemben új fejezetet nyitott a lap életében: a megmaradásért, a nemzeti érzés, a magyar nyelv iránti szeretet elmélyítéséért Torontóban folytatott kitartó munka sokkal hangsúlyosabban került az anyaország figyelmének homlokterébe, mint bármikor. Ezt mutatja az azóta tapasztalható nagy sajtóérdeklődés, a köztársasági elnökök levelei, az Országgyűlés elnökének köszönete – és mindez valóban jelentős, hiszen egy missziós munka folytatásához gyakran az elismerő szó jelenti a legnagyobb erőforrást és ösztönzést.

A lap megalapításának tizenötödik évfordulója alkalmából, 2013-ban újabb nagy megtiszteltetés érte a kétszemélyes szerkesztőséget: Magyarország miniszterelnöke ebben leszögezte: „A világmagyarság ma újra talpra állt. Nem csupán az ellene összeesküvőket győzte le és vált függőből szabad, gyarapodó nemzeté, hanem elsősorban saját gyengeségén, kishitűségén, kétségein kerekedett felül. Ez csak együtt sikerülhetett, és csak együtt sikerülhet ezt követően is azokkal, akik az anyaország határain túl is jellekednek a magyarság értékeinek fenntartásában, továbbadásában.”

Varga Gabriella